

Maar deze puntjes van kritiek vallen in het niet bij de weelde aan gegevens die Van Dijck met zijn werk ter beschikking heeft gesteld aan onderzoekers geïnteresseerd in de geschiedenis van elites in het algemeen en van die van 's-Hertogenbosch in het bijzonder. Zijn rijk geïllustreerde *magnum opus* is zonder meer een monumentale mijlpaal in het onderzoek naar stedelijke elites.

Henk Looijesteijn

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Gerard van Gulp, *Reformatie in Brabant: Protestanten en katholieken in de Meierij van 's-Hertogenbosch, 1523-1634* (Hilversum: Verloren, 2013) 272p. ISBN 978-90-8704-356-8

Weinig mensen zullen bij Brabant, laat staan de Meierij van 's-Hertogenbosch, denken aan calvinisme en gereformeerden. Toch is deze bij uitstek 'roomse' streek ooit stevig in de ban geweest van de Reformatie. Het is aan Gerard van Gulp te danken dat dit nagenoeg vergeten verleden in een levendig geschreven verhaal aan de vergetelheid is ontrukkt. Hoewel de overgeleverde bronnen schaars zijn, weet hij op overtuigende wijze te reconstrueren hoe reformatorische denkbeelden aanvankelijk brede weerklank vonden in met name Den Bosch en Eindhoven en hoe repressie en oorlogsgeweld vervolgens leidden tot een massale (en definitieve) uittocht van aanhangers van de nieuwe leer. In combinatie met de inzet van een gezuiverde en nieuw bewerkte rooms-katholieke kerk (doorgaans aangeduid als de contrareformatie) zorgden deze ontwikkelingen ervoor dat dit gedeelte 'beneden de grote rivieren' in de eeuwen daarna grotendeels katholiek is gebleven.

Van Gulp baseert zich vrijwel volledig op gedrukte bronnen en literatuur. In die zin zit de waarde van zijn boek veeleer in de synthese, dan in het presenteren van nieuwe informatie of inzichten. Zijn eerdere studies over de demografie van dit gebied weet hij daarbij uitstekend in te passen en aan te vullen met informatie afkomstig uit een nog maar relatief kort beschikbare bronnenuitgave van de gereformeerde vluchtelingengemeenten aan de Neder-Rijn (Wezel, Gogh, Gennip). Daaruit blijkt dat Brabantse vluchtelingen in groten getale hun toevlucht hebben gezocht in juist dit gebied. Als verklaring daarvoor voert de auteur sociaal-economische redenen aan: de keuze voor het vluchtelingenoord primair beroepsgebonden zijn omdat zij met hun ambacht of nering hier beter uit de voeten konden dan in andere vluchtelingenoornden, zoals Emden en de Engelse gemeenten. Deze constatering laat zien dat religieuze keuzes – waarop in oudere studies altijd de nadruk lag – ook altijd gepaard gingen met rationele keuzes op andere terreinen.

Op detailniveau valt wel het een en ander op te merken op deze studie. Zo is veel contextinformatie overbodige handboekkennis. Bovendien gebruikt de auteur soms niet-reformatorische terminologie, zoals 'zich als lid van de kerk aanmelden' of neemt hij typering uit de brontekst zonder kanttekening over, zoals 'de lutherse sekte'. Bovendien is het jammer dat het boek feitelijk een *Unvollendete* is gebleven. De motieven om de studie in tijd te begrenzen tot 1634 zijn flinterdun. Hij mist daardoor het belang en de uitkomst van de zogeheten retorsiestrijd, waarbij katholieken en gereformeerden elkaar over en weer het leven zuur maakten. De Grote Kerkelijke Vergadering van 's-Hertogenbosch van 1648 zou veel logischer zijn geweest. Met deze

landelijke gereformeerde kerkvergadering – de eerste en eeuwenlang laatste na de beroemde Synode van Dordrecht (1618-1619) – moest de Meierij na de Vrede van Munster eindelijk in gereformeerd vaarwater brengen. De eclatante mislukking van haar inspanningen tonen overtuigend aan dat het daarvoor inmiddels veel te laat was.

Paul H.A.M. Abels
kerkhistoricus